

STAROVEKÁ LITERATÚRA

(3.tisícročie pred Kristom – 5.storočie po Kristovi)

Staroveká literatúra sa rozdeľuje na dva veľké celky, ktoré sa delia ešte na menšie:

1. Orientálna literatúra - roky 3000 pred Kristom - 500 po Kristovi:

- a)Sumerská literatúra
- b)Staroegyptská literatúra
- c)Akkadská literatúra
- d)Chetitská literatúra
- e)Hebrejská literatúra
- f)Čínska literatúra
- g)Indická literatúra

2. Antická literatúra:

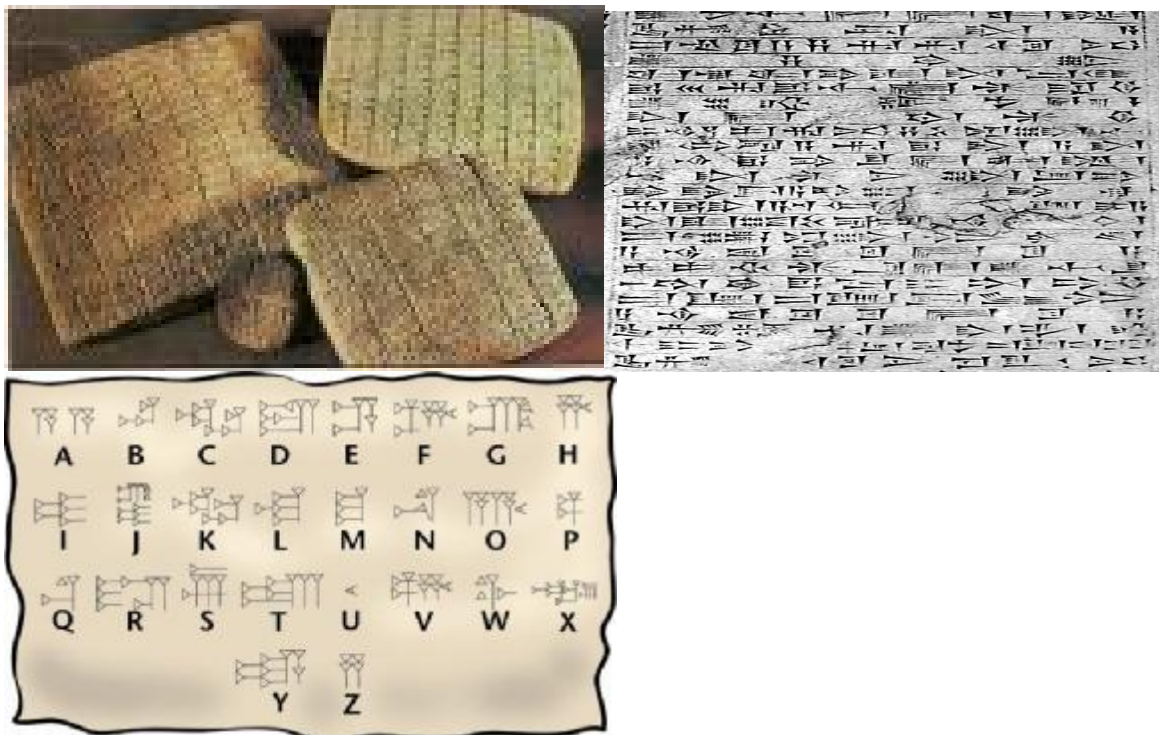
- a)Grécka literatúra - roky 300 pred Kristom - 500 po Kristovi
- b)Rímska literatúra - roky 900 pred Kristom - 500 po Kristovi

Orientálna sumerská literatúra

Po roku 3800 pred Kr. (t. j. v polovici 4. tisícročia pred Kr.) v dôsledku častých dažďov stúpili moria, ktoré spôsobili potopy v nížinách a sú zdrojom (aj biblických) povestí o potope. Zároveň sa však stali priechodnými púšte, čo umožnilo migrácie obyvateľstva.Podľa posledného stavu poznania Sumeri, prvé mezopotámske etnikum známe podľa mena, prišli do južnej Babylónie z východu najneskôr v čase po vzniku (t. j. 3500 resp. 3300 pred Kr.) alebo v čase pred vrcholom (t. j. pred 3300 resp. 3100 pred Kr.) uruckej kultúry, čiže boli nositeľmi tejto kultúry. Je možné, že prišli už počas obejdskej kultúry, a že boli jej nositeľmi. Sumeri pravdepodobne neboli pôvodnými obyvateľmi tohto územia, existujú ale aj opačné názory. Podľa jazykovedcov prišli Sumeri z Indie. Po sumersky sa v Mezopotámii aktívne hovorilo až

približne do roku 2000 pred Kr. Podľa obrázkov sa delili na skupinu s dlhými lebkami a skupinu s krátkymi lebkami (armenoidný typ). Okrem Sumerov do Mezopotámie prišli aj Semiti (neskorší Akkadi). Prišli do severozápadnej Mezopotámie - neskôr aj do severnej Babilónie (tzv. Akkadu) - najneskôr na začiatku ranodynastického obdobia, ale predpokladá sa, že prišli tesne po alebo pred Sumermi.

Sumeri prví vynašli písmo, sú prvými známymi staviteľmi miest, prvými známymi poľnohospodármi a budovateľmi štátu. Sú vynálezcami kola, vytvorili veľkolepé umelecké diela z hlíny, kameňa, kovu, jemné tepané šperky zo zlata. Ich básňami sa začínajú dejiny svetovej literatúry. Až do 19. storočia sme o Sumeroch nevedeli vôbec nič. Vďaka archeológom, ktorí bádali medzi Eufratom a Tigridom (francúzsky konzul v Mosule Paul Emile Botta, Angličan Austen Henry Layard, nemecký profesor Robert Koldewey a ďalší) svetlo sveta uzreli nielen krásne paláce, rôzne sošky a predmety, ale najmä hlinené doštičky pokryté dovedy neznámym typom písma – klinovým písmom, ktoré čakalo na svoje rozlúštenie. Bola to úloha náročná najmä preto, že existovalo viac typov nápisov. Najznámejším „lúštiteľom“ klinového písma bol Angličan Henry Creswicke Rawlinson.

V roku 1849 Angličan Austen Henry Layard našiel v Ninive v paláci asýrskeho kráľa Aššurbanipala /vládol od 663-631 pred. n.l./ "poklad" - knižnicu s asi 20 000 hlinenými tabuľkami s klinovým písmom. Assýrske tabuľky už boli rozlúštené, ale predsa niekoľko

tabuliek nedokázali z tejto knižnice prečítať. Slová vôbec neboli semitské, ale aké, aký je to jazyk? V roku 1855 sa tento neznámy jazyk snažil rozlúštiť Július Kopert, rodák z Hamburgu, ktorý dosiahol čiastočné výsledky, ale vedecký svet mu nevenoval veľkú pozornosť, pretože bol laikom, jeho bádanie dokonca označili za hypotézu. Ale Oppertovo označenie neznámeho národa Sumeri používame dodnes. A prečo Sumeri? Starí babylonskí panovníci sa titulovali kráľmi Sumeru a Akkadu. Akkad je zemepisný názov kraja, ktorý obývali Semiti. Sumer je názov kraja obývaného nesemitskými obyvateľmi Babylónie Sumermi, ich reč je sumerčina. Literárne pamiatky Sumerov tvoria v podstate začiatok svetovej literatúry vôbec. Významné boli ich **príslovia**, ktoré patria medzi najstaršie literárne výtvary Sumerov. Všetky, ktoré dnes poznáme, pochádzajú z tabuliek nájdených v Nippure. Boli napísané pred vyše 3500 rokmi.

Zopár príkladov na sumerské príslovia :

Ešte líšku nechtyl, už jej robí obojok.

Keď som unikal divému býkovi, poklala ma divá krava.

Kto stavia ako pán, žije ako otrok; kto stavia ako otrok, žije ako pán.

K dobre oblečenému človeku každý má úctu.

Sumerské **básne** sa zachovali len v nevelkých zlomkoch, tvoria ich eposy, piesne, hymny na bohov. Najznámejšie eposy sú Epos o Ziusudrovi a Epos o Gilgamešovi.

Epos o Gilgamešovi

Gilgameš

Vládca cédrového lesa Chuvava

Gilgameš a Enkidu v boji proti nebeskému býkovi

Epos o Gilgamešovi bol objavený pri vykopávkach v Mezopotámii v r. 1848, ale len v odpisoch. Okrem sumerskej verzie existuje starobabylonská, arkadská, chetitská, asýrska atď. Dej sa odohráva v meste Uruk (dnes Vraka v Iraku, biblický Erech) na ľavom brehu Eufratu. Autor je anonymný. V asýrskej verzii sa skladá epos z prológu a štyroch častí. Na 12 tabuľkách je niekoľko samostatných príbehov, ktoré spája postava Gilgameša. Gilgameš bol podľa Vojtecha Zamarovského 5. panovníkom I. Dynastie umuckej. Bol z divoch tretín boh (po matke – bohyni Ninsun) a z jednej tretiny človek (po otcovi – uruckom kráľovi Lugalbandovi). „Bol to krásny muž, vysoký, ramenatý, kučeravé vlasy mal spletené do vrkočov, bohovia mu dodali odvahu a silu, žiaden nepriateľ mu neodolal. Od boha modrosti dostal dôvtip, nič prítomné ani minulé mu nebolo neznáme a vyrovnal sa aj siedmim mudrcom.“ Panoval nad mestom Uruk tvrdou rukou a nútil obyvateľov stavať vysoké a silné hradby. Ľudia nevládali toľko pracovať, a preto sa obrátili s prosbou o pomoc na bohov. Bohyňa Aururu stvorila divého človeka Enkidua. Ktorý mal Gilgameša premôcť. Žil v stepi a až po styku so ženou sa stal chlapom. Gilgameš a Enkidu sa stretli na svadbe, kde Gilgameš využil právo prvej noci. Začali sa biť, ale súboj skončil nerozhodne, lebo každý mal rovnako veľa síl a keďže každý bol pri svojej sile osamotený, uzavreli priateľstvo. Gilgameš Enkiduovi navrhol, aby išli do cédrového lesa a tam zabili ochrancu lesa a pôvodcu všetkého zla Chumbabu (v babylonskej verzii Chuvavu), ktorého chráni sedem košiel. Bojovali proti nemu silou aj lstou. Nakoniec mu s pomocou boha slnka Šamaša odrezali hlavu. Do Gilgameša sa zaľúbila bohyňa lásky Ištar, ale on ju odmietol, lebo všetkých dvojnásobných milencov premenila na zvieratá alebo zahubila. Ohrdnutá Ištar sa nahnevala a privolala na Gilgameša nebeského býka, proti ktorému spolu s Enkiduom bojovali, zabili ho a tým si pohnevali bohov, ktorí vyriekli rozsudok, že kto nemá v žilách božskú krv, ten zahynie. Enkidu ochoriel a zomiera (keďže Gilgameš má po matke božskú krv). Gilgameš sa so stratou priateľa nevie zmieriť, dokonca prichádza k bráne podsvetia a volá ho, Enkidu k nemu príde a rozpovíš mu strašné veci z ríše mŕtvych. Gilgameš sa vystraší natoľko, že nechce zomrieť a rozhodne sa, že začne hľadať spôsob, ako sa stať nesmrteľným. Na púšti za Morom mŕtvych navštívi Utanapištima, niekdajšieho šuruppackého kráľa, ktorý prežil potopu sveta (podobne ako biblický Noe mal postaviť obrovskú loď „z dreva a vysmoliť ju asfaltom... a urobiť jej okno na vrchu, naložiť do nej všetko zo živého semena, uviesť na ňu celú svoju rodinu a

příbuzných dvojích, zverinu stepnú i drobné zvieratá stepné...; napomoh utěsniť dvere. A stalo sa, že zo základov neba vystúpil čierny mrak a po šesť dní a sedem nocí burácel vietor a potopa s búrkou prikryla zem... A vodami sa prikryli hory a bohovia jako psi sa chúlili skrčením na rampe nebes... A celé ľudstvo sa premenilo na bahno a jako strecha rovný košiar sa rozprestieral nad zemou.“ Podobne ako Noe na hore Ararat nakoniec Utanapištim pristál na hore Nisir). Utanapištim rozpovíš Gilgamešovi príbeh o tom, ako prežil potopu sveta. Poradí mu, že ak vydrží bdieť 6 dní a 7 nocí, dosiahne nesmrteľnosť. Gilgameš je však unavený z dlhej cesty a úlohu nesplní. Dostane ešte jednu radu – na dne mora rastie vzácna bylina, ktorú keď vyloví a zje, dosiahne nesmrteľnosť. Gilgamešovi sa rastlinku súce získať podarí, ale rozhodne sa, že ju preverí na mužoch z Uruku a vyberá sa na cestu domov. Na ceste do Uruku však vysmädol. Uvidel studňu s čistou vodou. Sklonil sa k nej a napil sa. Rastlinku večnej mladosti si položil vedľa seba. Ale nanešťastie sa k nej priplazil had a zjedol ju. Zvliekol zo seba kožu a odpľazil sa. Keď to Gilgameš uvidel zo zúfalstva sa rozplakal. Tak Gilgameš definitívne prichádza o nesmrteľnosť. Bohovia mu však radia, aby nezúfal, aby radšej namiesto hľadania nesmrteľnosti vychutnával život pozemský. Toto konštatovanie, že človek nemôže nájsť večný život, ale svojím dielom a hrdinstvom si môže zabezpečiť večnú slávu a žiť v pamäti ľudí, tvorí záver eposu.

Enkidu

Epos o Gilgamešovi má charakter mýtu – vystupujú tu bohovia spolu s ľuďmi, zázračné predmety, ľudia sa premieňajú na zvieratá (milenci bohyne Ištar).

Literárnoteoretický slovníček

Príslovie : krátky slovesný útvar alebo tzv. malá forma šudovej slovesnosti, v ktorej sa prejavuje ľudová múdrosť, napr. Kto druhému jamu kope, sám do nej padá.

Pojmy a vysvetlivky pre čitateľa

Zlomok (*fragment*)- časť umeleckého útvaru/diela, ktorá je neúplná, pretože sa zvyšok nezachoval alebo je útvar nedokončený.

Možno vás bude zaujímať

Že Henryho C. Rawlinsona zaujal tzv. Behistunský nápis v Perzii. Nápis bol vytesaný v skale, ktorú domorodci nazývali Behistun a asi v stometrovej výške sa tu skvel nápis, ktorý zbadal Rawlinson ďalekohľadom a ktorý bol asi 20 metrov dlhý a 7 metrov široký. Bol napísaný klinovým písmom. Dlhé mesiace mu trvalo len samotné okopírovanie nápisu. Podľa Vojtecha Zamarovského pracoval na kopírovaní dlhých 13 rokov (1835 – 1848). Medzitým sa samozrejme snažil už odpísané časti nápisu dešifrovať a úspešne preložiť. Začiatkom roku 1857 ohlásil verejnú prednášku v Londýne, na ktorej oznámil postup lúštenia klinového písma od staroperzského cez elamské po asýrsko – babylónske.

Že spolu tabuliek a zlomkov z Eposu o Gilgamešovi sa našlo 384 exemplárov.

Vojtech Zamarovský:Na počiatku bol Sumer

Jozef Klíma: Ľudia Mezopotámie

Helmut Uhling:Sumeri

Foldes Attila:Naši jazykoví a genetickí predkovia Sumeri